

I TEADUS JA TEHNIKA

1. Täna 14 aastat tagasi avastas Saksamaal Darmstadtis Sigurd Hofmanni ja Victor Ninovi uurimisrühm elemendi number 112. Elemendi algne nimi oli ununbium, stabiilseima isotoobi massiarv 285, poolestusaeg 10 minutit. Alates 2009. aasta juulist kannab element nime ühe tuntud teadlase järgi, kes meie maailmapilti on oluliselt mõjutanud. Millise teadlase?
2. Eli Whitney (1765 – 1825) oli USA põhjaosast Massachusettsi osariigist pärit leiutaja. 1794. sai ta patendi leiutisele, mis kujundas ümber lõunaosariikide põllumajanduse ja lükkas orjanduse kaotamise edasi poole sajandi kaugusse tulevikku. Mis leiutis see oli?
3. Milline teadus kandis algul nime „poliitiline aritmeetika“?
4. Eestis usutakse, et oleme internetimaailma eesrindlased, kuid faktid räägivad muud. ITU (International Telecommunication Union) 2010. aasta juunikuu andmete järgi on Eestis internetikasutajate osakaal rahvastikust ainult 75,1% ja see annab kõigest 34. koha maailmas. Peale riikide on samas nimekirjas ka selgelt eristuvad (laialdase autonoomiaga vms) regioonid . Esiviisikus on kolm riiki (2. Island, 3. Norra, 5. Rootsi) ja 4. kohal on Gröönimaa. Mis piirkond aga juhib seda edetabelit 100%-lise näitajaga? Vihjeks niipalju, et vähem kui 30 aastat tagasi kerkis see piirkond lühikeseks ajaks maailma tähelepanu keskpunkti.
5. Mis ehitisega on piltidel tegemist (väljast- ja seestvaade)?

II LOODUS

6. See linnuliik on laialt levinud Euraasias ja pesitseb ka Põhja-Aafrikas. Eestiski tuntakse teda hästi ja peetakse targaks ning kavalaks linnuks, kuid mingit erilist austust ta pole siin pälvinud. Teisiti on lugu Hiinas, kus 1644. tuli võimule mandžude Qingi dünastia. Mandžud kummardasid seda lindu kui oma rahva püha esiisa. Pekingi keisripalee aias oli koht nende lindude söötmiseks. Mandžude mõjul sai lind ka hiinlaste seas üldtuntud õnnesümboliks. Mis lind?
7. Praegu on see ainult regioon Portugali lõunarannikul (keskus: Faro linn, pindala 5412 ruutkilomeetrit), kuid kuni 1910. aastani loeti seda kuningriigi omaette osaks. XIX saj. algul kõlas kuninga tiitel: Portugali, Brasiilia ja .... kuningas. Piirkonna nimi tuleneb araabia sõnast „lääs“. Portugal hõivas piirkonna araablaltelt 13. saj. keskel, temaga ühise nime alla koondati lisaks ka hilisemad Portugali vallutused Põhja-Aafrikas. Neid loeti siis justkui sama ala laienduseks. Kui Brasiilia ja Põhja-Aafrika alad olid riigile kaduma läinud, jäi selle piirkonna nimi kuninga tiitlisse alles kuni vabariigi kehtestamiseni 1910. a. Alates 1960. aastaist tähtis turismi piirkond, turism mängib praegugi majanduses olulist osa. Kuulsad on sealsed supelrannad, hästi tuntud kuurortlinn on Caldas de Monchique. Mis piirkond?
8. Milline loetletud loomadest on varem Eestis olnud kaitse all, kuid praegu enam kaitsealuste liikide hulka ei kuulu? Veelendlane, hallhüljes, kobras, jutttselg – kärnkonn, laululuik, lagrits, kaljukotkas.
9. Kanepiliste (Cannabaceae) sugukonnast kasvab Eestis looduslikult vaid üks taimeliik. Väliselt ta küll millegagi kanepit meelde ei tuletata, kuigi on samuti kahekojaline (üks taim kannab kas ainult isas- või ainult emasõisi). Meil leidub teda niisketes lehtmetsades ja jõgede kaldatihnikutes, aga ammu ajast kasvatakse teda kultuuris nii ilu kui tulu pärast. Tema nimi on jõudnud ka eesti rahvalauludesse. Tähtsaimate kasvatusmaade hulgas on Saksamaa ja Suurbritannia. Muuseas kasutusel ka ravimtaimena; peetakse elujõu turgutajaks, võib vähendada meeste sugutungit, kuid suurendada naiste oma (vähemalt on teda kasutatud selles usus). Mis taim?
10. Prantsusmaa, Saksamaa ja Madalmaade piirialadel on linnad ikka kandnud erinevates keeltes erinevaid nimesid. Milised tähtsad Põhja-Prantsusmaa linnad, kunagised krahvkonnakeskused, on olnud hollandi keeles Riemen ja Atrecht? 1 õige 1 punkt.

III ESTICA

11. 1988 aasta juunis valiti Tartu ülikooli rektoriks hiljuti lahkunud prof. Jüri Kärner. Kes oli viimane rektor enne teda, kes sellele ametikohale valiti, mitte ei määratud?
12. Ilmar Raagi ja Kiur Aarma dokumentaalfilmis „September“, mis uurib kuut päeva Tallinnas 1944. aasta septembris, on üheks keskseks kujukaks soomepoiss Endel Vaher. Mis nime all me teda praegu tunneme?
13. Kevadine üleujutus ei ole Tartu Supilinnas mingi ime. Mis oli aga eriline 1915 aasta 10.märtsi üleujutuse juures? Tuleb märkida, et tegemist ei olnud väga suure üleujutusega ning elamud selles otseselt kannatada ei saanud. Küll võisid nad kaudselt kahjustatud saada, aga selle kohta fakte ei ole.
14. Tema eluaastad on 1794 – 1874. Ta oli Riias sündinud baltisakslane, Fr. R. Kreutzwaldi hea sõber ja malemängupartner. Tema toimetatud 7-osaline „Koli-ramat“ (ilmunud anonüümselt 1852 – 1861) oli omas ajas väljapaistev õpikuteseeria, mis oli mõeldud nii koolmeistritele kui õpilasile. Kolm neist seitsmest osast olid tema enda kirjutatud. Eripärane on see, et mees pani raamatud kirja lõunaeesti (tartu) keeles, oli ta ju Põlva pastor aastail 1838 – 1868. Enne trükkimist pandi tekstid siis põhjaeesti (tallinna) keelde ümber. Kes?
15. Selles 253,56 km² suuruses vallas elas 2004. aastal kahes alevikus ja 56 külas kokku 3038 elanikku. Vaatamisväärsustest võiks ehk mainida Kolila külas asuvat keskaegset kirikut (all pildil) ja teadaolevalt Eesti vanimat baptistikogudust, mille praegune hoone küll alles 1980. aastate lõpul valmis. Vallas asub ka kuulus Põgari palvemaja. Õigeusk kinnitas siin kanda 19. sajandi neljandal veerandil: varemeis Mäemõisa Pühale Nikolausele pühendatud kiriku võib leida Sinalepast. Vallast pärit inimestest võib prominentsematena esile tõsta Saanika külas sündinud C. Kreeki ja tuntud sordiaretajat A. Siimonit. Omamoodi kohalik kuulsus oli ka Kaarli Brett, kellest on novelli kirjutatud. Looduse ilu hindav matkaja leiab vallast Kiideva-Puise matkaraja. Mis **nime** kannab see ajaloolise kihelkonnaga sama nime omavald?

IV AJALUGU

16. Inglise kuningat James I (Šoti kuningana James VII) on küll nimetatud "kristliku maailma kõige õpetatumaks lollpeaks", ometi on ta 1604. a. kirjutanud traktaadi, mis on silmapaistev algatus võitluses ühe tänapäevani aktuaalse probleemiga. Suurbritannias võis see tulla päevakorrale seoses Ameerika avastamise ja merekaubanduse laienemisega. Traktaadi autor lähtub oma aja meditsiiniteooriatest, kuid esitab ka tänapäevaselt kõlavaid argumente. Millisest probleemist on jutt?

17. Haapsalus on J. Wiedemanni sünnimaja tähistatud mälestustahvliga ja tänavalegi on tema nimi antud. Samal tänaval, praeguse Läänemaa Maakonnaraamatukogu lasteosakonna hoonel, seisab aga mälestustahvel lisaks seal õppinud Bernhard Laipmannile ja Ants Laikmaale ka ... , mis teatab, et "Siin sündis ... (1798-1883), Venemaa välisminister ja riigikantsler". Kelle **nime** võib kirjutada punktiiri asemele?
18. Ta oli ainus Suurbritannia ja Iirimaa Ühendkuningriigi peaminister, kelle emakeeleks polnud inglise keel. Eluaastad: 1863 – 1945. Sündinud küll Manchesteris, asus ta peagi koos emaga elama viimase kodukohta. Hiljem astus Liberaalsesse Partisse; sattus oma kodukandist kuningriigi parlamenti vaid tänu õnnelikule juhusele ja asendusliikmena. Tema 6-aastaselt peaministriks oleku ajal kehtestati seadusega näiteks põllumajandusnõukogud ja põllumajanduspalkade kontroll. Kuid võimul olles ei toetanud ta proportsionaalset esindatust sissetoovat valimisreformi ning pidi ametist lahkuma, kuna liberaalid jäid taas alla konservatiividele. Soovime teada mehe nime ja emakeelt (1 õige 1 punkt).
19. Kunagine Eesti menubänd?
20. Mis ehitis? (tegu Google Mapsist võetud aerofotoga)

V KULTUUR

21. See näitleja on sündinud 11.juunil 1959. Tema isa oli olümpiavõitja sõudmises 1948. a Londoni olümpial. Ta ise on lõpetanud Etoni kolledži ja Cambridge'i ülikooli; viimases saavutas küll ainult kolmanda klassi kraadi (Third-Class Honours) ja seda antropoloogia ja arheoloogia erialal. Samuti väga hea sõudjana osales ta Oxfordi ja Cambridge'i vahelisel sõudevõistlusel 1980 a. Sõudjakarjäärile tõmbas kriipsu peale haigestumine mononukleoosi. Ta on ka väga hea pianist, Etonis juhtis isegi majaorkestrit ja Hollywoodis mängib ansamblis „Poor White Trash”. Oma hobiks meeldib talle mängida ka kitarr. Hobidest rääkides ei saa üle veel mootorrattastest ja poksist. Paljud neist hobidest (mootorratas, muusika jne) leiavad kajastamist ka tema kõige kuulsamas tegelaskujus. Tuntust on ta kogunud veel kirjanikuna (Raamat „The Gun Seller”).
22. 1939 aastal sai üks tuntud filmirezhissöör parima filmi Oscari eest erandkorras kaheksa Oscarit. Üks nendest Oscaritest oli ainult originaalmõõdus. Kes oli see rezhissöör ja mis filmi eest?
23. Kelle autoportree? Eluaastad 1834-1903; töötas Pariisis ja Londonis, aga ei olnud sünnilt ei prantsuse ega inglise päritolu. Tema pehme värvikäsitus ja lüüriliselt meeleolukas laad oli mõjutatud prantsuse impressionistide ja inglise prerafaeliitide loomingust ning jaapani puugravüürist. Maalis peamiselt portreid ja maastikke. Tema nimi ja üks peamisi teoseid sai neliteist aastat tagasi tuntuks ka maalikunstist kaugel olevatele inimestele tänu ühele teisele kultuurivaldkonnale.

24. See on kõige pikaajalisemalt harrastusnäitlejatega töötav kollektiiv Tartus, järjepidevalt tegutsenud aastast 1949. Toona alustas ta näiteringi nime all, 10 aastat hiljem nimetati ümber teatriks, 2005. a. vormistati eraldi juriidilise isikuna mittetulundusühinguks. Teatri kunstiliseks juhiks on Raivo Adlas. Viimastel aastatel on teater saanud Tartus eriti tuntuks oma suvelavastustega: 2004 – 2005 „Tagahoovis“ (O. Lutsu järgi), 2006 „Vaesed ja patused“ (A. Jakobsoni järgi), 2007 „Vaikne nurgake“ (O. Lutsu järgi). On esinetud ka koos professionaalsete näitlejatega, näiteks 2009. ja 2010. a. suvelavastuses „Augustikuu teemaja“ (autor: John Patrick, lavastaja: Roman Baskin; etendus Varbuse hobupostijaama õuel). Mis teater?
25. See prantsuse kirjanik sündis 1924. aastal. Tema loomingus on märgata head orienteerumist filosoofias ja Saksa vaimuelus, eestlastega seob teda aga näiteks see, et romaanis "Reede ehk Lootusesaar Vaikses ookeanis" (1967, eesti keeles 1989) ilmub päris viimasel leheküljel välja eestlasest tegelane nimega Jaan Neljapäev. Ise on see kirjanik Eestit külastanud 1990. a. Tema romaanidest on eesti keelde tõlgitud veel „Haldjakuningas“ (1970, tõlge 2002), „Kaspar, Melhior ja Baltasar. Targad hommikumaaalt“ (1980, tõlge 1994). Kes?

VI VARIA

26. Miks õppisid lapsed kunagi koolides pähe sellise lause: „Peremees ootab kitselt raha, sulane tema liha“?
27. Prantsuse keskaja poet Henri d'Andeli kirjeldab 1224.a. oma poemis „Veinide lahing“ suurt veinidegusteerimist, mille korraldas Prantsuse kuningas Philippe II Auguste. Prooviti üle 70 veinisordi, mis olid kokku toodud Prantsusmaalt, Saksamaalt, Hispaaniast ja mujalt. Degusteerijaks oli üks inglise preester. Võitjaks osutus magus veinisort, mis oli pärit ühelt Vahemere saarelt, kus seda väidetavalt praegugi toodetakse *commandaria* nime all. Mis saar?
28. Arvids Blumentals (1925-2006) on üks kuulsamaid lätlasi. Ta on olnud prototüüp ühele maailmakuulsale filmikangelasele ning tema kodulinnas Dundagas on talle püstitatud mälestusmärk, mis kujutab üht looma. Nimetage see filmikangelane.
29. Kes oli see Nobeli preemia laureaat, kelle vaarisa (vanaisa-isa) oli Tartu Jaani koguduse eeslaulja (kantor, hilisema nimetusega köster)?
30. Kes laulab? Vihjeks niipalju, et 2010 aasta läbi aegade "pahade poiste" edetabelis rockmuusikas platseerus ta 17. kohale, olles seal ainuke rock'n'rolli esindaja. Tuntust kogus peale suure hulga hitide esitamise veel skandaalse klaverimänguga.

VII RELIGIOON, MÜTOLOOGIA

31. Kui sumeri eeposekangelane Gilgameš maailma äärel jõudis, kohtus ta seal jumalannaga, kes soovitas kangelasele: *“Sinul, Gilgameš, täis olgu kõht, päeval ja öösel ole õnnelik! Iga päev korralda rõõmupidu, päeval ja öösel pidutse ja tantsi! [-] Vaata seda väikest, kes hoiab kinni su käest! Su naine aina lõbutsegu sinu süles!”* Selle jumalanna kaitsealused valdkonnad olid armastus ja sõda. Babülonis leidub ka temanimeline värav. Mis **nime** ta kandis?
32. Nimetage ainus Eesti kirik, mille torn asub lõunas.
33. Küsime üht Eestis tegutsevat kirikut, mille juured viivad 19. sajandi Ameerika konservatiivse protestantliku liikumiseni William Milleri eestvedamisel. Tänapäeval on liikumise raames asutatud mitmeid erinevaid kirikuid, kuid küsitav on neist enim levinud (maailmas üle 16 miljoni järgija). Eripärane on nende juures, et ootavad Kristuse teist tulemist (mida nad ise rõhutavad) ning tähistavad sabbatit. Nende tegevuse põhirõhk on kandunud Ameerikast välja, ja nagu paljud teisedki kirikud, tegelevad aktiivselt misjoni ja abiandmisega arengumaades. Eestis kokku 19 kogudust.

34. Keskajal oli 14. sajandiks välja kujunenud nimekiri üheksast kangelasest (prantsuse keeles neuf preux), kes kehastasid läbi aegade rüütliideaale. Nendeks olid 3 paganat (Hektor, Aleksander ja Caesar), 3 kristlast (Arthur, Karl Suur, Godefroi de Bouillon), aga ka 3 piiblitegelast, s. t. juuti. Kes olid need piiblitegelased? 2 õiget – 1 punkt.
35. See üliõpilaste korporatsioon asutati 1879. aastal Tartus, samal aastal tunnustati Chargierten Conventi poolt (see ühendas Tartu korporatsioone). Erinevalt vanadest korporatsioonidest ühendas ta kõikide Balti provintside tudengeid, ning polnud vast nii elitaarne (seisustest aadel üsna vähe esindatud). Värvid: sinine-valge-oranž. Sinna astusid lisaks sakslastele ka paljud eestlased, lätlased ja venelased, nii et hilisematel eesti organisatsioonid said selle korporatsiooni kaasmaalastest liikmeid kadakateks nimetada. Tegutses aastani 1939, konvendimaja on siamaani Tartus olemas.

VIII VARIA

36. euroclubindex.com reastab igal esmaspäeval kõigi UEFA liikmesriikide kõrgemate liigade klubid edetabelisse. 31.01.2011 edetabeli esikolmik oli FC Barcelona, Madridi Real ja Manchester United. Kokku on tabelis 724 võistkonda. Mitmendal kohal on parim eesti klubi (klubi nimi 1 p, koht 1 p, koha puhul võib + - 25 kohta eksida). Vihjeks, et kodulinna meeskond Tammeka oli 647 kohal ja et tuju rõõmsam oleks, siis tabeli viimane oli lätlaste FK Jaunība.
37. Kes on ainsana kirjanikest saanud nii Nobeli kirjanduspreemia (1924. a.) kui ka Oscari (1938. a.)?
38. Kes on pildil? Lisada võib fakti, et tegu on naisnäitlejaga, kes on saanud naispeaosa Oscari, olles 81 aastane ja sellega on ajalukku läinud kui vanim naispeaosa Oscari võitja. Sai selle 1989 aastal filmi eest „Driving Miss Daisy”. Tuntud on ka tema rollitäitmine A. Hitchcocki „Lindudes”. Viimasest on ka pärit ka allolev foto.
39. Tema onu, Miguel Angel Homar (perekonna nimi on siin ära toodud emapoolne), mängis kolmel jalgpalli MM-il ja pälvis hüüdnime Koletis (The Beast). Tema ise on ka tipp sportlane ja on pälvinud ka palju hüüdnimesid – Pull, Gladiaator, Superman. Kes on see 2008 aasta Pekingi olümpiavõitja. Võib veel lisada, et tema treeneriks on teine onu, Miguel Angeli vend.
40. Kes on Eesti Uisuliidu president, kes tegevjuht?

VASTUSED

1. Mikolaj Kopernik, koperniitsium
2. Puuvillapuhastusmasin
3. Statistika
4. Falklandi saared
5. Aleksandria raamatukogu
6. Harakas
7. Algarve
8. Kobras
9. Humal
10. Reims, Arras
11. Johan Köpp
12. Vello Salo
13. A le Coq'i õlletehas valas 250 000 l õlut kogemata mahutist välja

14. Johann Georg Schwartz
15. Ridala
16. Tubakasuitsetamine
17. Aleksandr Gortšakov
18. David Lloyd George, kõmri (wales'i) keel
19. Okaspendel
20. Talvepalee Peterburis
21. Hugh Laurie
22. Walt Disney, "Lumivalgeke ja 7 põialpoissi"
23. James Abbott McNeill Whistler
24. Vilde teater
25. Michel Tournier
26. Spektrivärvide algustähed
27. Küpros
28. Krokodill Dundee
29. Hermann Hesse
30. Jerry Lee Lewis
31. Ištar
32. Paide
33. Seitsmenda Päeva Adventistid
34. Joosua, Taavet, Juudas Makkabi
35. Korporatsioon Neobaltia
36. FC Levadia Tallinn, 378. koht
37. George Bernard Shaw
38. Jessica Tandy
39. Rafael Nadal
40. Edgar Savisaar, Gunnar Kuura